The Gleaner

Vol 24 (2003)

Κοραϊκά παραλειπόμενα [B']

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.20](https://doi.org/10.12681/er.20)

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2003). Κοραϊκά παραλειπόμενα [B']. *The Gleaner*, 24, 222-227. <https://doi.org/10.12681/er.20>

ἐκτελεστής τῆς διαθήκης του, ἐνῶ φρόντισε ἐπιμελῶς καὶ γιὰ τὰ κατὰλοιπα τοῦ φίλου του.³⁴

Ἡ παραπάνω ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ ἓνα ἐλαχιστότατο δεῖγμα ἀπὸ τὸ πλουσιότατο, σημαντικότατο καὶ μέχρι σήμερα ἀναξιοποίητο ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Βεγγάλης, τὸ ὁποῖο εἶναι φυσικὰ διασκορπισμένο σὲ πολλὰ μέρη. Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ὕλικου αὐτοῦ (περ. 50.000 σελίδες ἐγγράφων) συγκεντρώθηκε μὲ τὴ φροντίδα τοῦ π. Κωνσταντίνου Χαλβατζάκη, τοῦ Ἑλλήνα ἐφημέριου στὴν Καλκούτα, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὸ Νέο Δελχὶ μεταφέρθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ συγκεκριμένα σὲ ἀποθήκες τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1970.³⁵ Εὐχρῆς ἔργον θὰ ἦταν ἡ μελλοντικὴ συστηματικὴ του ἀξιοποίηση.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΜΑΚΡΙΔΗΣ

ΚΟΡΑΤΚΑ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ [B']

Ὁ παραφραστὴς τῶν *Αἰθιοπικῶν* τοῦ Ἡλιόδωρου (1843)

Η ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑἰΘΙΟΠΙΚΩΝ τοῦ Ἡλιόδωρου, Σμύρνη 1843 —καταλήγαμε στὰ «Κοραϊκὰ παραλειπόμενα» τοῦ προηγούμενου τόμου τοῦ Ἑρανιστῆ— περιμένει ἀκόμη νὰ ἀνακαλύψουμε τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνώνυμου συντάκτη της ποὺ δὲν εἶναι βέβαια ὁ Κοράκης, ὅπως θεωρήθηκε παλαιότερα καὶ ὑποστηρίχθηκε ξανὰ τελευταῖα.¹ Τὸ λογικὸ θὰ ἦταν νὰ τὸν ἀναζητήσουμε στὸν κύκλον τῶν συμυναίων λογίων τῆς ἐποχῆς. Ἀλλωστε στὴ χρηματικὴ βοήθεια τῶν συμυναίων συνδρομητῶν βασίστηκε κατεξοχὴν ὁ ἐκδότης τοῦ βιβλίου γιὰ νὰ φέρει εἰς πέρας τὸ τυπογραφικὸ ἐγχείρημα.² Παρότι θὰ μπορούσαν νὰ διατυπωθοῦν ὀρισμένες πιθανὲς ὑποθέσεις ὡς πρὸς αὐτό, ἡ ἐντόπιση στὸ μεταξὺ μιᾶς ἐπώνυμης ἀγγελίας στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες Ἀθηνᾶ καὶ Αἰὼν τοῦ 1842 μὲ τὴν ὁποία ζητεῖται συνδρομὴ γιὰ τὴ δημοσί-

34. Γιὰ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα βλ. Burgi-Kyriazi, *Démétrios Galanos*, ὁ.π., σ. 126-140. Βλ. καὶ *Δημητρίου Γαλανοῦ, Ἀθηναίου, Ἰνδικῶν Μεταφράσεων Πρόδρομος* [...], σ. κζ'-κθ', ὅπου καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση τῆς διαθήκης τοῦ Γαλανοῦ.

35. Βλ. Κ. Χαλβατζάκης-Βελλάδιος, «Τὰ ἱστορικὰ ἀρχεῖα τῶν Ἑλλήνων τῶν Ἰνδιῶν», *Νέα Ἑστία* 1115 (1975), 1077-1084 [=τοῦ ἴδιου, *Πόντιοι στὶς Ἰνδίες, Θεσσαλονίκη* 1989, σ. 5-16].

1. Ὁ Ἑρανιστὴς 23 (2001), 308.

2. Ἀπὸ τοὺς 188 συνδρομητὲς τοῦ βιβλίου οἱ 152 ἔχουν καταγραφεῖ στὴ Σμύρνη καὶ οἱ ὑπόλοιποι στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴ Σάμο.

ευση μιᾶς ἀνάλογης μεταφραστικῆς ἐργασίας πάνω στὰ *Αἰθιοπικά*,³ μᾶς ὁδηγεῖ πλέον πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις καὶ μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἀγγελία βρίσκεται ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος τῆς σμυρναϊκῆς ἐκδόσεως. Παραθέτω ἐδῶ το κείμενό της μεταγραμμένο ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς Ἀθηνᾶς ὑποσημειώνοντας τὶς κυριότερες διαφορὰς τοῦ ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Αἰώνα. Τὸ τελευταῖο πιθανὸν νὰ ἀντιπροσωπεύει καλύτερα τὴ διατύπωση τοῦ πρωτότυπου χειρογράφου, ἂν καὶ δημοσιεύτηκε δύο ἐβδομάδες ἀργότερα, ἐνῶ ἐκεῖνο τῆς Ἀθηνᾶς φαίνεται νὰ ἔχει ὑποστῇ τὴ διορθωτικὴ ἐπέμβαση τῶν συντακτῶν της:

ΑΓΓΕΛΙΑ. Τὰ Αἰθιοπικά τοῦ Ἡλιοδώρου εἶναι ἤδη γνωστὰ εἰς τὸ Πανελλήνιον, ἀφ' οὗτο ὁ κλεινὸς Κοραὴς ἐκδόσας αὐτὰ ἐπιδιορθωμένα καὶ σχολιασμένα, ὅχι μόνον τὰ κατέστησε κοινὰ (α) καὶ εὐπόριστα, ἀλλὰ καὶ ἐσύστησεν αὐτὰ κατ' ἀξίαν (β).

Ἐπομένως, ἀφοῦ ὁ ὑψηλὸς ἐκεῖνος φιλογολικός κάλαμος ἀναλύσας τὴν ἀξιόλογον ταύτην μυθιστορίαν, παρέστησε καὶ τὴν δραματικὴν αὐτῆς περιτεχνίαν (γ), καὶ τὴν μαγικὴν χάριν περὶ τὸ ὕφος καὶ τὸ ἠθικὸν διάφορον (δ), φαίνεται, ὅχι μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ λίαν παράτολμον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν ὁποῖος δήποτε ἄλλος κάλαμος.

Ὅθεν ἐγὼ παρητημένος μὲν ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸν (ε) τοῦ Ἡλιοδώρου, ἀλλὰ (ς) καταγοητευμένος ὅλος ἀπὸ τὰς χάριτας τοῦ συγγράμματος, καθὼς ὁ περίφημος ἐκεῖνος τραγωδοποιὸς τῆς Γαλλίας Ρακίνας καὶ νομίζων ὡς μεγάλην τινὰ ζημίαν (ζ) τὸ νὰ μὴ συναισθάνεται πᾶς Ἑλλήν τὸ ἀνέκφραστον τοῦτο θέληματρον, ἐπεχείρησα νὰ κάμω κοινὸν τὸ σύγγραμμα εἰς ὅλας τὰς κλάσεις τῶν Ἑλλήνων παραφράσας αὐτὸ εἰς τὴν καθομιλουμένην. Καὶ ἂν ἐπέτυχῃ ἡ μὴ, νὰ διατηρήσω ὑπὸ τὴν νέαν καὶ εἰσέτι ἀκανόνιστον διάλεκτον ὅλας ἡ τοῦλάχιστον τὰς πλείστας χάριτας τῆς καλλιστῆς ταύτης μυθιστορίας, ἡ αἰσθητικὴ κρίσις τοῦ κοινοῦ θέλει ἐπικρίνει τοῦτο μετὰ τὴν ἐκδοσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν ὅλη παράφρασις ἀναβαίνει εἰς τριάντα φύλλα τυπογραφικὰ (η), ὁ δὲ ζῆλος μου καὶ ὅσον διακαῆς, στερεῖται τὴν ἀναγκαιοῦσαν πρὸς τὴν ἐκδοσιν δαπάνης (θ), ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν τοῦ κοινοῦ, καὶ εἶμαι εὐελπίς, ὅτι δὲν θέλει μὲ τὴν ἀποποιηθῆ, καθόσον κινουῦμαι πρὸς τοῦτο, ὅχι ἀπὸ καμμίαν κερδοσκοπίαν, ἀλλὰ (ι) ἀπὸ ἀκραιβνῆ εὐαισθησίαν καὶ φιλοκαλίαν.

Ἡ τιμὴ τοῦ βιβλίου προσδιορίζεται ἴσα ἴσα μὲ τὰ ἔξοδα τῆς τυπώσεως Δραχ. 4 καὶ ἡμίσειαν διὰ τοὺς ἐντὸς τοῦ βασιλείου συνδρομητὰς καὶ 5 διὰ τοὺς ἐκτὸς πληρωθησομένους μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς βίβλου. (ια)

ἐν Τήνῳ τὴν 25 Μαΐου 1842

Ὁ Μεταφραστὴς
Π. Κ. Ὁθωναῖος

3. Ἀθηνᾶ, ἀρ. 923 / 6.6.1842, σ. 3951· Αἰὼν, ἀρ. 359 / 21.6.1842, σ. 4.

(α) πάγκοινα (β) προστίθεται ή φρ.: ἐκλεξάμενος καὶ τιμήσας τὸ σύγγραμμα τοῦτο, μετὰ τὴν ἐπωνυμίαν, Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης (!) (γ) καλλιτεχνίαν (δ) χωρὶς τῆ λ. διάφορον (ε) πανηγυριστὴν (ς) ἀκολουθεῖ ή φρ. «καθώς... Ρακίνας» (ζ) ἀντιμετάθεσις τῶν τριῶν λ. (η) 30 κόλλας Τυπογραφικῆς (θ) δαπάνην (ι) προστίθεται ή λ. μόνον (ια) χωρὶς τῆ λ. τῆς βίβλου

Ἀφήνοντας πρὸς τὸ παρὸν κατὰ μέρος τὸ πρόσωπο τοῦ μεταφραστῆ, ἔξι σημεῖα τῆς Ἀγγελίας ἀξίζει νὰ προσελκύσουν ἰδιαίτερα τὴν προσοχή μας, καθὼς ἀποτελοῦν κοινούς τόπους ἀνάμεσα στὸ κείμενό της καὶ τὰ προλεγόμενα τῆς ἔκδοσης τοῦ 1843 ἢ ἀναδεικνύουν ἄλλου εἶδους ἀντιστοιχίες. Καὶ πρῶτα πρῶτα ἡ χρῆσις τῶν ὄρων «παράφρασις», «παράφράζω» (μετὰ μόνη ἐξαίρεσις τὴν ἐναλλακτικὴ ἐκφορὰ «παράφραστῆς» στὴν ἔκδοσι, «μεταφραστῆς» στὴν Ἀγγελία), ὅπως ἐπίσης καὶ τοῦ ὄρου «καθομιλουμένη» γιὰ τὴ γλῶσσα μεταφορᾶς ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἰδίωμα. Δεύτερο σημεῖο, ἡ ἄμεση σύνδεσις τῆς παράφρασις μετὰ τὴν ἔκδοσι Κοραῆ τοῦ 1804 καὶ ἡ ὑπογραμμισις τῆς φιλολογικῆς ἀξίας τῆς τελευταίας, ἐξαιτίας τῆς ὁποίας θὰ ἔμοιαζε περιττὴ μιὰ νέα σχολιασμένη παρούσιαις τῶν *Αἰθιοπικῶν*.⁴ Τὸ τρίτο σημεῖο ἀφορᾷ τὸ κίνητρο τοῦ παραφραστῆ, δηλαδὴ ἡ ἐπιθυμία νὰ γίνεσι κοινό-τερο στοὺς Ἕλληνας ἓνα ἔργο ἀρχαίου συγγραφέα μετὰ θελκτικὴ γραφὴ καὶ ὠφέλιμο περιεχόμενο (τὸ «ἠθικὸν διάφορον» τῆς Ἀγγελίας). Ὡς τέταρτο καὶ πέμπτο πρέπει νὰ θεωρηθοῦν τὰ σημεῖα ὅπου πιστοποιεῖται ὁ βαθμὸς σύγκλισις ἀνάμεσα στὶς τεχνικὲς προδιαγραφὰς τοῦ βιβλίου ὅπως ὀρίζονται στὴν Ἀγγελία καὶ σ' ἐκεῖνες ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ τυπογραφικὸ προϊόν τοῦ 1843: πράγματι, ἡ ἔκδοσις ἐκτείνεται σὲ 410 σελίδες, μόλις κατὰ 70 λιγότερες ἀπ' ὅ,τι προβλεπόταν στὴν Ἀγγελία (ἡ διαφορὰ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴ δυσκολία ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ μετὰ βάση τὸ ὀγκωδέστερο προφανῶς χειρό-γραφο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ 50 περίπου σελίδες τῶν Σημειώσεων ἔχουν τυπωθεῖ μετὰ στοιχεῖα τῶν 8 στιγμῶν), καὶ συνοδεύεται μετὰ κατάλογο συνδρομητῶν. Τέλος δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀπαράτηρητὴ ἡ χρονικὴ διαδοχή: ἡ Ἀγγελία προηγεῖται κατὰ ἓνα χρόνο (1842) τῆς κυκλοφορίας τοῦ βιβλίου (1843), διάστημα εὐλογο γιὰ νὰ προλάβουν νὰ περατωθοῦν οἱ τυπογραφικὲς ἐργασίες.

Ἄν οἱ πῶ ἀνω διαπιστώσεις συνηγοροῦν στὸ νὰ δεχθοῦμε ὅτι Ἀγγελία καὶ ἔκδοσις ἔχουν ἄμεση σχέσις μετὰξὺ τους, τὸ πρόσωπο τοῦ παραφραστῆ χρειάζεται νὰ φωτιστεῖ περισσότερο. Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε στὰ σχετικὰ ζητήματα, χρήσιμο εἶναι νὰ θυμίσουμε ὅτι καὶ παλαιότερα εἶχε δρομολογηθεῖ παρόμοια προσπάθεια νὰ τυπωθεῖ στὴν Ἑλλάδα μιὰ

4. Ὅσες αἰσθητικὲς παρατηρήσεις καὶ κρίσεις γιὰ τὸ ἔργο περιέχονται στὰ προλεγόμενα τῆς παράφρασις (σ. μ'-ν') δὲν ἀναιροῦν τὴ διαβεβαίωσις τοῦ συντάκτη τῆς Ἀγγελίας ὅτι ἔχει παραιτηθεῖ «ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Ἡλιοδώρου», ἀφοῦ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ περιληπτικὴ ἔκθεσις τῆς ἀνάλυσις τοῦ Κοραῆ.

ἀκόμη μετάφραση τῶν *Αἰθιοπικῶν* ἐπίσης μὲ τὸ σύστημα προεγγραφῆς συνδρομητῶν. Ὁ μεταφραστὴς Π. Θεοφιλόπουλος, δάσκαλος στὴ Λευκάδα, σὲ μιὰ σύντομη «Εἰδοποίησι» στὴν ἡμερησία *Χρόνος* τοῦ Ναυπλίου τοῦ 1833⁵ ἀνακοίνωνε τὴν πρόθεσή του νὰ δημοσιεύσει στὴν «ἀπλοελληνική» τὴν «βραβευθεῖσαν μὲ τὸν ἔπαινον τῶν Σοφῶν» μυθιστορία τοῦ Ἡλιόδωρου, ζητώντας τὴ συνδρομὴ τῶν φιλοκάλων ὁμογενῶν. Οἱ συσχετισμοὶ τοὺς ὁποίους ἐπιχείρησε ὁ Σπύρος Ἀσδραχὰς ἀνάμεσα στὴν Εἰδοποίηση, ποὺ τὴν ἀναδημοσίευσε πρόσφατα, καὶ τὰ προλεγόμενα τῆς παράφρασης τοῦ 1843, προκειμένου νὰ πιστοποιηθεῖ τυχὸν ταύτιση προσώπων καὶ κινήτρων, ἀνέδειξαν τὶς οὐσιαστικὲς διαφορὰς ποὺ χωρίζουν τὰ δύο κείμενα, χωρὶς πάντως νὰ πείσουν τὸν συγγραφέα ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ ἰδέα διασύνδεσής τους.⁶ Ὅπως δὲ ἴσως, ἡ προσπάθεια τοῦ Θεοφιλόπουλου δὲν τελεσφόρησε οὔτε παραδίδεται κάτι γιὰ τὴν τύχη τοῦ χειρογράφου του.

Ὁ Π. Κ. Ὁθωναῖος, ποὺ εἶδε νὰ πραγματοποιεῖται ἡ ἐκδοσις τῆς δικῆς του μετάφρασης, δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἄλλες συγγραφικὲς δραστηριότητες καί, ὅσο γνωρίζω, δὲν ὑπάρχουν ἐπίσης πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ, τὶς σπουδὲς καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ του ιδιότητά. Πιθανὸν καταγόταν ἀπὸ τὴ Σίφνο, ὅπου τὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια ἐντοπίζεται σὲ ἀπογραφὲς πληθυσμοῦ καὶ σὲ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα τὸ οἰκογενειακὸ αὐτοῦ ὄνομα, κάποτε καὶ τὸ ἴδιο πατρώνυμο, Κωνσταντῖνος.⁷ Ἐξάλλου ἓνας Κωνσταντῖνος Ὁθωναῖος χρημάτισε προεπαναστατικὰ γραμματικὸς τῶν Δραγομάνων τοῦ Στόλου.⁸ Ἡ οἰκογένεια φαίνεται ὅτι εἶχε κλάδους στὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μέλη τῶν ὁποίων ἐπανεκάμψαν στὴ Σίφνον μετὰ τὴν ἐκκρηξὴ τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ παραφραστὴς τῶν *Αἰθιοπικῶν* τὸ 1842 διέμενε πάντως στὴν Τῆνον, ὅπου συνέταξε τὴν Ἀγγελία τῆς παράφρασης. Σύμφωνα μὲ τὶς ἔρευνες τοῦ Φίλιππου Ἡλιού γιὰ τοὺς συνδρομητὰς ἐλληνικῶν βιβλίων ἓνας Πέτρος Κ. Ὁθωναῖος ἢ Π. Ὁθωναῖος ἔχει ἐγγραφεῖ συνδρομητὴς διαφόρων βιβλίων στὸ Ναύπλιο (1828), τὴν Ὑδρα (1836-37), τὴν Ἀθῆνα (1839-1841, 1850, 1859, 1864) καὶ τὴν Τῆνον (1843).⁹ Ἡ τελευταία ἐνδειξὴ μᾶς πείθει ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ πρόσωπο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ.

5. *Χρόνος*, ἀρ. 37/ 3.9.1833, σ. 150.

6. Σπύρος Ι. Ἀσδραχὰς, *Πατριδογραφήματα*, Ἑταιρεία Λευκαδικῶν Μελετῶν, Ἀθῆνα 2003, σ. 390-393.

7. Σίμος Μ. Συμεωνίδης, «Στατιστικὰ καὶ κοινωνικὰ τῆς Σίφνου ἔτους 1828», *Σιφνιακά* 10 (2002), 114 καὶ τοῦ ἴδιου, «Ἡ ἐκπαίδευσις στὴ Σίφνον κατὰ τοὺς δυσχερεῖς χρόνους (1833-1848)», *Σιφνιακά* 3 (1993), 29.

8. Βασ. Βλ. Σφυρόερας, *Οἱ Δραγομάνοι τοῦ Στόλου. Ὁ θεσμὸς καὶ οἱ φορεῖς*, Ἀθῆνα 1965, σ. 56.

9. Εὐχαριστῶ τὸν Φ. Ἡλιού γιὰ τὴν προθυμία του νὰ μοῦ παραχωρήσει τὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ ζήτησα. Δὲν πρέπει νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν σύγχρονό του σίφνιο δάσκαλο Περικλῆ Ἰω. Ὁθωναῖο ἢ Π. Ὁθωναῖο, τοῦ ὁποίου τὰ βιογραφικὰ εἶναι γνωστά.

Ἀπὸ τὴν πυκνότητα τῶν συνδρομητικῶν ἐγγραφῶν ποὺ τὸν ἀφοροῦν προκύπτει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸ βιβλίον καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἐνῶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαιομάθεια, διέθετε καὶ ἐφόδια γαλλομάθειας, ἀφοῦ γνωρίζει καὶ χρησιμοποιοῦ γαλλικὴ βιβλιογραφία, ἔστω καὶ στοιχειώδη.¹⁰ Ἐνα ζήτημα ἀναφύεται σχετικὰ μὲ τὸν βαθμὸ τῆς φιλολογικῆς του κατάρτισης. Στὰ προλεγόμενα τῆς παράφρασης κάνοντας λόγο γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἡλιόδωρου ποὺ εἶχαν προηγηθεῖ ἐκείνης τοῦ Κοραΐ (1804) ἀναφέρει ὅτι «εἶναι πλήρεις σφαλμάτων καθὼς πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς γνωρίζουσιν αὐτάς».¹¹ Ἀραγε ἡ δῆλωση αὐτὴ σκιαγραφεῖ ἕναν εἰδικὸ μελετητὴ τοῦ ἡλιοδωρικοῦ κειμένου; Ἀπὸ τὴ γενίκευση τῆς διατύπωσής του συνάγεται, νομίζω, ὅτι ὁ παραφραστὴς δὲν ὑπονοοῦσε γνώση τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ αὐτοψία (οἱ ἐκδόσεις τοῦ Ἡλιόδωρου, 16ου-18ου αἰ., ἔτσι ἢ ἀλλιῶς ἦταν δυσπρόσιτες γιὰ τοὺς κατόικους τῆς Ἑλλάδας, ὁ ἴδιος ὁ Κοραΐς στὸ Παρίσι δὲν μπόρεσε νὰ τὶς δεῖ ὅλες), ἀλλὰ ἔμμεση γνώση ἀντλημένη ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων. Καὶ τέτοια π.χ. ἦταν τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1804, βλασηκῆς πηγῆς τῆς παράφρασης τοῦ 1843. Ἀλλωστε ἡ εἰκόνα τοῦ συστηματικοῦ φιλολόγου προσέκρουε στὴ μετριοφρονα αὐτοεκτίμηση ὡς πρὸς τὸ εὔρος τῆς παιδείας του μὲ τὴν ὁποία ὁ παραφραστὴς θέλησε νὰ προϋδεάσει τοὺς ἀναγνώστες ξεκινώντας τὰ προλεγόμενά του. Ὅσα περιέχονται σ' αὐτά, γράφει, εἶναι «μικρὰ καὶ ὅσα δυνάμεθα ἐκ τῶν ὀλίγων γνώσεών μας».¹²

Προφανῶς φιλοτέχνησε τὴν παράφραση στὴν Ἀθήνα τὴν περίοδο 1839-1841, ὅταν κατὰ τὶς ὑπάρχουσες ἐνδείξεις ἦταν ἐγκατεστημένος στὴν πρωτεύουσα τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, ὅπου θὰ εἶχε στὴ διάθεσή του περισσότερα μέσα γιὰ μελέτη καὶ συγγραφή. Ἦταν ἡ ἐποχὴ τῶν πρώτων σοβαρῶν πρωτοβουλιῶν γιὰ νὰ ὑπομνηστεῖ στοὺς Ἕλληνες ἡ ὑπαρξὴ τῆς κοραϊκῆς πνευματικῆς παρακαταθήκης (ἐκδόσεις συλλογῶν τῆς ἀλληλογραφίας, ἀνατυπώσεις καὶ μεταφράσεις ἔργων κ.λπ.) στὸ κλίμα τῶν ὁποίων ἐντασσόταν καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Π. Κ. Ὁθωναίου νὰ παραφράσει τὰ *Aithiopica* τοῦ Ἡλιόδωρου μὲ βάση τὴν καταξιωμένη ἐκδοσὴ τοῦ Κοραΐ, φόρος τιμῆς στὴ μνήμη καὶ τὴ σοφία τοῦ πνευματικοῦ ταγοῦ τῆς Ἑλλάδας ποὺ μόλις λίγα χρόνια πρὶν εἶχε φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἀλλωστε καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῆς Σμύρνης ὡς τόπου γιὰ νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἡ ἐργασία του πρέπει νὰ ἀπέβλεπε στὴ συναισθηματικὴ διέγερση τῶν κατοίκων τῆς ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκονομικὴ ὑποστήριξη τοῦ ἐγχειρήματός του, σκοπὸς ποὺ ἐπιτεύχθηκε. Παράλληλα ἡμῶς ἡ παράφραση τῆς μυθιστορίας τοῦ Ἡλιόδωρου συνιστοῦσε μιὰ διαφοροτικὴ πρόταση στὴ μόδα τῶν μεταφράσεων τῆς ἐποχῆς: νὰ δειχτεῖ δηλαδὴ πόσο χρήσιμο ἦταν νὰ μεταφράζονται οἱ ἀρχαῖοι Ἕλλη-

10. Γίνονται παραπομπὲς στὸν La Harpe, *Lycée, ou Cours de Littérature ancienne et moderne* καὶ στὸ *Dictionnaire Encyclopédique*.

11. *Παράφρασις*, σ. ν'.

12. *Ὁ.π.*, σ. α'.

νες συγγραφείς, ώστε ή σπουδή τῶν κειμένων τους νά μὴν περιορίζεται στὴ γλώσσα ἀλλὰ νά ὁδηγεῖται στὴν ἀποκάλυψη καὶ κατανόηση τῶν ἰδεῶν, τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν νοοτροπικῶν συμπεριφορῶν (ἥθη, ἔθιμα, συνήθειες) τῶν προγόνων. Ἐπιπλέον ἀπὸ τὴ γνωριμία αὐτὴ μποροῦσε νά προκύψει καὶ ἡθικὴ ὠφέλεια σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ἡθικοὺς γιὰ τὴ νεολαία κινδύνους ποὺ ἐνείχε ἡ ἀνάγνωση ὀρισμένων μεταφρασμένων ἀπὸ ξένες γλώσσες μυθιστορημάτων.¹³ Ἀλλὰ μήπως οἱ σκέψεις αὐτὲς τοῦ παραφραστῆ δὲν ἀπηχοῦσαν τὴν ἐκπαιδευτικὴ θεωρία τοῦ Ἰδίου τοῦ Κοραΐ;

Γιὰ νά ὁλοκληρωθεῖ ἡ εἰκόνα τῆς προσωπικότητος τοῦ Π. Κ. Ὁθωναίου μᾶς λείπουν ἀκόμη πολλὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἴσως θὰ ἐκμαιεύαμε καὶ τὴν ἀπάντησιν στὸ καίριο ἐρώτημα: γιὰτί τελικὰ δὲν ὑπέγραψε τὸ ἔργο του δημοσιεύοντάς το τὸ 1843, τὴ στιγμὴ ποὺ ἓνα χρόνο νωρίτερα ἀνῆγγελλε ἐπὶ νύμα ἀπὸ τίς στήλες τῶν δύο μεγαλύτερων ἐφημερίδων τῆς Ἀθήνας τὴν προσεχὴ δημοσίευσή του; Ἡ ἀνωνυμία ποιὸν ἄραγε σκοπὸ ἐξυπηρετοῦσε καὶ ποιά σχέσις μπορεῖ νά εἶχε μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ βιβλίον πέρασε ἀπαρατήρητο, ὅσο τουλάχιστο γνωρίζω, ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν λογίων;¹⁴

ΕΜΜ. Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

Ο ADAM FRIEDEL ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΟΥΜΕΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΑΝΟΥ ADAM FRIEDEL πολὺ λίγα εἶναι γνωστά. Συμφώνως πρὸς αὐτά, ἦταν ὑπαξιωματικὸς τοῦ δανικοῦ στρατοῦ κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους Πολέμους καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν συνώδευσε εὐγενῆ συμπατριώτη του σὲ ταξίδι ἀνὰ τὴν Ἀνατολή, ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλους τόπους τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ κατέληξε στὴν Ζάκυνθο κατὰ τίς παραμονὲς τοῦ Ἀγῶνος τῆς Παλιγγενεσίας. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπανα-

13. Ὁ.π., σ. ξ'.

14. Θὰ περίμενε κανεὶς π.χ. νά τὸ παρουσιάσει ἢ νά ἀναφερθεῖ σ' αὐτὸ τὸ κοραϊκῆς ἰδεολογίας περιοδικὸν Ἀποθήκη τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων, Σμύρνη 1837-1844, βλ. Κων. Π. Δεμερτζής, ἐπιμ., *Τὸ περιοδικὸν Ἀποθήκη τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων*, Ἀθήνα 1970, ἀνατύπωση τοῦ εὑρετηρίου ἀπὸ τὰ *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 14 (1968), 371-515 καὶ Παυλὶνα Νάσιουτζικ, *Ἀμερικανικὰ ὁράματα στὴ Σμύρνη τὸν 19ο αἰῶνα*, Ἀθήνα 2002, μέρος Ε' «Ἡ περίπτωσις τῆς Ἀποθήκης τῶν Ὠφελίμων Γνώσεων», σ. 261-365. Τὸ ἀγνόησε ἐπίσης καὶ τὸ περιοδικὸν *Φιλολογία*, 1841-1844, βλ. Ἑλένη Χρ. Πολίτου, *Τὸ περιοδικὸν «Φιλολογία»*, Ἀθήνα 1970, ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 14 (1970), 95-117, γιὰ νά περιοριστῶ στὰ δύο μακροβιότερα ποὺ ἐκδίδονταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ Σμύρνη.